

ВЪВЕДЕНИЕ В ЗДРАВΟΣЛОВНИТЕ И БЕЗОПАСНИ УСЛОВИЯ НА ТРУД

1. Същност, обхват и значение на здравословните и безопасни условия на труд

Здравословните и безопасни условия на труд (ЗБУТ) са едно от основните човешки права, свързано с опазването на живота, здравето и трудоспособността на хората в процеса на труда. То се прокламира и защитава с множество международни, национални и корпоративни нормативни актове и документи, стандарти, норми и нормативи.

Осигуряването на ЗБУТ е постоянна дейност, в която участват в рамките на своите пълномощия и компетенции както органите на държавната власт и синдикатите, така и всички работодатели на предприятия и места, където се осъществява трудова дейност или се провеждат обучения, независимо от формата на организация, вида на собственост и основанието, на което се извършва работата или обучението. Изпълнителната власт чрез своите специализирани органи осъществява държавната политика по осигуряването на здравословни и безопасни условия на труд, а всеки работодател е длъжен да осигури здравословни и безопасни условия на труд, така че опасностите за живота и здравето на работника или служителя да бъдат отстранени, ограничени или намалени.

За да си изясним обаче същността и обхвата на здравословните и безопасни условия на труд, е необходимо да се запознаем с някои основни понятия:

- **Условия на труд** е доста широко и често, а в някои случаи и фриволно употребявано понятие в икономическата теория и в социалната практика. То включва всички елементи на трудовете и осигурителните отношения на работниците и слу-

жителите, състоянието на които имат определящо значение за качеството на техния труд и живот. Това са както елементите на трудовите и осигурителните отношения, уредени с повелителни разпоредби на закона, и тези, които се договарят с индивидуалните и колективните трудови договори, така и състоянието на факторите, формиращи работната среда, в която протича трудовият процес, а в някои случаи и резултатите от трудовата дейност. Те са свързани както с живота, здравето и трудоспособността на работниците и служителите, така и с тяхната мотивация за труд, с привлекателността и ефективността на работата, която извършват, и с доходите, които получават за своя труд.

През последните няколко десетилетия значително нарастна вниманието към условията на труд както на международно, така и на национално равнище. Израз на това бяха множеството дискусии, стратегически документи и практически действия, свързани с разширяване обхвата, съдържанието и значението на условията на труд за устойчивото развитие на обществото в условията на динамичните социално-икономически промени и глобализацията на световната икономика. В резултат на това се появи и понятието **„достойни условия на труд“**, включващо широка гама от елементи, като: достъп до заетост, липса на дискриминация по отношение на труда, трудово възнаграждение, отговарящо на стандарта на живот, работно време и почивки, съобразени със здравните критерии и физиологичните изисквания, здравословни и безопасни условия на труд, защита при безработица, социално осигуряване, обучение и професионално развитие, участие на зетите във вземането на решения, мотивация за труд, колективно договаряне и др. (3, с.14).

Следователно „условията на труд“ е широкообхватно понятие, включващо всички елементи, които формират работната среда, а прилагателното „достойни“ се свързва с тяхното по-високо качество и способността им да формират ново качество на труда и живота и устойчиво обществено-икономическо развитие. Здравословните и безопасни условия на труд са един от важните елементи на услови-

ята на труд, които са неразделно свързани в една или друга степен с всички други техни елементи.

- Съгласно българското законодателство (§ 1, т. 1 от ДР на ЗЗБУТ) **Здравословни и безопасни условия на труд** са такива условия на труд, които не водят до професионални заболявания и злополуки при работа и създават предпоставки за пълно физическо, психическо и социално благополучие на работещите. Те се свързват преди всичко със състоянието на материално-веществените фактори на работната среда и трудовия процес и могат да се дефинират още като **съвкупност от суровинно-материални, технически, технологически, организационни, икономически, санитарно-хигиенни и психосоциални фактори на работната среда и трудовия процес, които оказват влияние върху функционалното състояние на човека, както и върху производителността и ефективността от неговата трудова дейност.**

Условията на труд са здравословни, когато позволяват нормалното функциониране на човешкия организъм според естествените му биологични потребности. За тях понякога се използват и понятията „здраве при работа“, „хигиена на труда“ и „промишлена санитария“, които са неточни, ограничени или не изразяват добре същността на здравословните условия на труд.

Условията на труд са безопасни, когато позволяват трудовият процес да се осъществява така, че да се опазва физическата и психическата цялост на човешкия организъм и неговите функции от външно неблагоприятно въздействие върху него. И за тях се употребяват някои неточни и ограничени понятия, като „техническа безопасност на труда“, „безопасност при работа“, „безопасност на труда“ и др.

Факторите, които по съвкупност формират работната среда и трудовия процес, по-конкретно обхващат:

Суровинно-материални – суровини, материали, полуфабрикати, енергия, горива.